

ISSN 2300-1062 (print)
ISSN 2353-7841 (online)

SPHERES OF CULTURE

Volume XVI

Lublin 2017

Branch of Ukrainian Studies
of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

SPHERES OF CULTURE

Volume XVI

Lublin 2017

Editor-in-Chief:

Prof. Ihor Nabytovych
(Maria Curie-Sklodowska University, Poland),

Editorial Board:

Prof. Leonid Rudnytzky (La Salle University in Philadelphia, USA)
Prof. Arnold McMillan (University of London, Great Britain),
Prof. Siarhey Kavalou (Maria Curie-Sklodowska University, Poland),
Prof. Witold Kowalczyk (Maria Curie-Sklodowska University, Poland),
Prof. Volodymyr Antofychuk (Chernivtsi National University, Ukraine)
Prof. Vyacheslav Rahoysa (Belarusian National University in Minsk, Belarus'),
Prof. Mihas' Tychyna (Belarusian National Academy of Science, Belarus'),
Prof. Ivan Monolatiy (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine)
Prof. Ihor Sribnyak (Borys Hrinchenko Kyiv University, Ukraine),
Prof. Teresa Chynczewska-Hennel (University of Bialystok, Poland),
Prof. Agnieszka Korniejenko (Jagellonian University, Poland),
Prof. Valentyna Sobol (University of Warsaw, Poland),
Prof. Yuriy Peleshenko (Ukrainian National Academy of Science, Ukraine)
Head, Editorial Office Iryna Nabytovych

Scientific Reviewers of Volume XVI:**History and Cultural Studies**

Prof., Dr hab. Maryna Paliyenko, Ukraine
Prof., Dr hab. Serhiy Sehed, Poland
Prof., Dr hab. Vitalii Telvak, Ukraine

Political Science

Prof., Dr hab. Ivan Monolatiy, Ukraine
Prof., Dr hab. Arkadyush Adamczyk, Poland

Philological Science

Philology, Social and Media Communication
Prof., Dr hab. Oleksandr Aleksandrov, Ukraine
Prof., Dr hab. Stefan Kozak, Poland
Prof., Dr hab. Yaroslav Polishchuk, Ukraine
Prof., Dr hab. Petro Mats'kiv, Ukraine
Prof., Dr hab. Oleh Tyshchenko, Poland

Language Editing: English (*Iryna Nabytovych*), Polish (*Lubomyr Puszek*), Ukrainian (*Dzvenyslava Nabytovych*), Belarusian (*Siarhey Kavalou*), German (*Tetiana Monolatiy*)

PERMISSION TO REPRINT. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical photocopy, recording, or otherwise without prior written consent of the Editor-in-Chief. The editors assume no responsibility for statements of fact or opinion made by contributors.

ISSN 2300-1062 (print)
ISSN 2353-7841 (online)

Copyright © 2017 by the Branch of Ukrainian Studies of UMCS & Ihor Nabytovych
Lublin 20-0431, pl. Marii Curie-Skłodowskiej, 4 / 433, Poland
www.spheresofculture.umcs.lublin.pl
All rights reserved
Printed by *Ingvarr*, Lublin, Poland

CONTENTS

Philology

Oleh Shalata. Spiritual Ideal in Ukrainian and English Post-Victorian Imaginative Literature: Father Nestor vs Father Brown	16
Tetiana Doniy. Postmodernism in Ukraine: Trends and Tendencies	28
Olexander Onyshchenko. Partextuality – A Means of Author’s Interpretation of the Socium	35
Nadiya Havryliuk. Visual Poetry: History and Modernity	43
Taisa Litvynchuk. Medieval City in Ukrainian Literary Studies: Theoretical Aspects	51
Yevhen Dzhydzhora. Mineya in the Corps of Kyivan Rus’ Hymnographic Collection 10 th – 13 th Centuries	60
Olena Shcherbak. The Subject of Womenhood in the Works of Stanislaus Orzechowski <i>About the Turkish Threat</i> and <i>Edification Words to King Zygmunt II August</i>	70
Tetiana Turchyna. Topic of the Existing World in the Didactic Gospel of Kyrylo Tranquilion Stavrovetskyi	80
Olha Dubyna. Book as a Symbol in the Collections of the Marian Narratives by Afanasii Kalnofoyskyi, Ioanykyi Galiatovskyi and Danylo (Dymytriy) Tuptalo	89
Olena Ruda. Poetic Collection of Lazar Baranovych’s <i>Żywoty Świętych</i> (1670) and Hagiographical Songs of <i>Bohohlasnyk</i> (1791): Comparative Analysis	98
Rostyslav Chopyk. “The Same Principle of Affinity (Srodnist’)” (Reception Issues of the Main Idea in the Hryhoriy Skovoroda’s Philosophy)	109
Hennadiy Noha. Letters of Hryhoriy Skovoroda to Mykhaylo Kovalynskyi: Philosophy as Everyday Life	118
Borys Bunchuk, Tetiana Nykyforuk. Genesis of Poetry of Sydir Vorobkevych: Taras Shevchenko Influence	134
Yaroslava Muravetska. Intermedial Means of Visualizing in the Story <i>Kaidash’s Family</i>	144
Tetiana Sandrovykh. Borys Hrinchenko and Ukrainian Theatre on the Base of Public Education	153
Halyna Stupnytska. The Discourse of Personality in Ivan Karpenko-Karyi’s Works (The Evolution of Character on the Basis of the Comedy <i>The Sea of Life</i>)	160

Volodymyr Mykytiuk. “Pro foro externo”: Franko’s Concretizations of the Image of Ukrainian-Galician Intellectual	166
Olha Shostak. “Emigrational” Text of Ivan Franko: Theory and Practice	180
Oleh Voitkiv. Psychological Dimensions of Love Triangle in Ivan Franko’s Novel <i>Lelum and Polelum</i>	190
Vasyl’ Budnyi. Ukrainian Modern in the Literature-Critical Reception of Mykhailo Hrushevskyi	199
Andriy Pecharskyi. Art – Life or Life as Creativity (On Material of Short Prose by Ukrainian Classics of First Decades of the 20 th Century)	207
Iryna Rozdolska. Volodymyr Gadzinskyi – a Writer from the Legion of the Ukrainian Sich Riflemen	214
Kateryna Yanchytska. Role of Micro-Images and Symbolic Details in the Expressionist Novel <i>Eyes</i> by Mykola Matiyev-Melnyk	225
Nataliya Vusatiuk. Mykola Zerov’s Unknown Histories of Literature	230
Liudmyla Skoryna. Poetry of Mykola Zerov: Art Dimensions of Paratext	239
Ludmyla Dzhyhun. Continuous and Discrete Composition in the Immigrant Memorial Literature	247
Valentyna Kryshchuk. Epistolary of Ukrainian Emigration as a Scientific Problem	254
Olha Teterina. Creative work of Yevhen Malaniuk in Interpretation of Volodymyr Derzhavyn as a Comparatist	263
Ihor Vasylyshyn. The Concept of “Foreign Country” in the Emigration Lyrics of Mykhailo Sytnyk (Period of “Second Emigration”)	272
Svitlana Pidopryhora. Experimental Poetics of Ihor Kostetsky’s Prose Works: Intermedial Aspect	279
Nataliya Peleshenko. Reception of Ukrainian Baroque Theater in Olexandr Ilchenko’s Novel <i>Cossacks Never Die, or Mamai and Borrowed Woman</i>	288
Dmytro Semchyshyn. Meter and Rhythmic Peculiarities of Early Versification of Mykola Vinhranovskyi	299
Marta Ponomarenko. Publishing Repertoire of Vasyl Stefanyk Lviv Scientific Library (1940 – 1990): Evolution of Ideological Paradigm	307
Halyna Bokshan. The Mythologem of the Boundary in Halyna Pahutiak’s Mystery <i>Bitter Lands</i>	316

Olena Fedosiy. Speech Constructions of Short Stories of Liudmyla Tarnashynska	324
Kateryna Devdera. Shamanism as a Literary Practice (The Poem <i>He</i> by Oleh Lysheha as an Origin Myth)	329
Olha Bashkyrova. The Discourse of the Populism in Modern Ukrainian Novels	335
Khrystyna Rutar. Places of Memory in the Novel <i>Museum of Abandoned Secrets</i> by Oksana Zabuzhko	345
Bohdana Romantsova. The Unbearable Cruelty of Being: <i>In the Penal Colony</i> by Franz Kafka in the Light of Postcolonial Studies	354
Andriy Savyuk. Psychoanalytical Discourse of Multiculturalism in the Prose Works by Leopold von Sazher-Mazoch	361
Kateryna Hodik. Death as Salvation of Society, Captured by Devilry (On Examples of Works of Andriei Platonov, Mikhail Bulgakov, Todos' Os'machka)	370
Yuliya Herasymenko. Description Tradition of Roxolana's Image and its Rethinking in Alain Paris Novel <i>The Last Suleiman's Dream</i>	376
Nina Illinska. Interpretation of the Medieval Legend about the Ratcatcher in Andrzej Zaniewski's Prose (<i>Rat</i> and <i>Shade of the Ratcatcher</i>)	384
Yulia Pavlenko. The Extime Diary's Poetics of Fictional Subject (On the Material of Daniel Pennac's Novel <i>Diary of a Body</i>)	392
Mariya Tretevykh. Individual Memory in the Novel of Uwe Timm's <i>In My Brother's Shadow</i>	399
Dmytro Drozdovskyi. Criticism of Political Discourse and Social Insufficiency in Ian McEwan's <i>The Child in Time</i>	406
Chrystyna Stetsyk, Tetiana Chukhlib. Dialecticisms in Artistic Text: Functional-Stylistic Aspect	415
Mariana Kaniuk. Ukrainian Phraseological Units with "Water" Component as a Fragment of Linguistic View of the World	423
Yuriy Hrytsevych. Plurality Paradigm of Nouns in the Folklore Texts	430
Natalia Kobchenko. The Peculiarity of the Syntactic Connection in the Sentences Including Generalizing Components	438
Nataliya Rula. Opposite Sentences as Semantic-Syntactical Variety of Complex Constructions in Contemporary Ukrainian Language	446
Ivanna Vakaliuk. Functional-Semantic Peculiarities Verbs of Distributive Action in Modern Ukrainian Literary Language	454

Valentyna Kal'ko. Metaphoric Integration of the Domains <i>Bird</i> → <i>Human</i> in the Ukrainian Proverbs	463
Olha Ilyk. Idiolect of Ivan Franko in the Framework of Discourse Words (Based on the Text Corpus of Discourse Words of Short Prose Fiction of Franko)	472
Tetiana Botvyn. Somatic Vocabulary in the Ukrainian Translations of the Bible in the 19 th – 20 th Centuries: a Semantic and Cultural Aspects	480

History

Leonid Zalizniak. Origin of Ukrainians from Positions of Modern Ethnology	488
Yuriy Fihurnyi. Ukrainian Ethnic, State-Building, National-Building and Ethnicultural Processes: Problem Solving	496
Nazar Radetsky. Problems of Development of Arts in the Letters to Józef Ossoliński	504
Aliona Yakubets. Fashion and Clothing as Important Factors of Everyday Life of People of Soviet Ukraine in 1950 – 1960 ^s and as Object of Satire (According to the Publications of the “Perets” Magazine)	513
Liliya Huliovata. Cooperation of Historical Faculty of Lviv University and Scientific Community of Poland in 2000 – 2010 ^s : the Main Trends	521

Politology

Stepan Vovkanych. It is Time to Mobilize Synergies of Ukraine and the World to Combat Global Threats of Hybridization	530
---	-----

Cultural Studies

Ivan Kuzminskyi. History of Singing in the “Ruthenian” Churches of the Przemyśl Eparchy in the Early Modern Era	536
Oksana Faryna. The Phenomenon of Galician Artistic Culture in the Context of Cooperation of Greek Catholic Clergy of Eastern Galicia with Famous Artists (1921 – 1946)	544
Ruslana Demchuk. Structuring the “Sacral Axis” in the Architectural Landscape of Kyiv (From the Modern Age)	556
Olena Katsalap. Zoya Hayday’s Singing and Performing Activity During World War II (1941 – 1945)	564
Ruslana Kalyn. Personality in Modern Vocal World: Phenomenon of Oksana Krovynska	572

- Maryna Rudyk.** Genres Concept in the Piano Works of Ukrainian Composers of the End of the 20th Century 581
- Anastasia Kravchenko.** Cultural and Semiological Paradigm of Modern Musicology: the Vectors of Polymethodology 588
- Iryna Matolich.** Analysis of Dissertations of Art Studies (Specialty 17.00.05) for the Period of 1991 – 2010 595
- Olena Ilchuk, Nina Petruk.** Role of Multisensor Marketing in Formation of Tourist Attraction of Cultural Objects of Western Ukraine 602
- Mykhaylo Badetskyi.** Essence, structure and basic functions of physical education of students in Ukraine in the 90 years of 20th – the beginning of the 21th century 610

Social and Media Communication

- Olena Kiryanova.** Role of Summer Christian Camps as a Social Communicator Among Schoolchildren and Students 618

Reviews

- Metaphors of Text Batalies
Ihor Isichenko, archbishop, *War of Baroque metaphors. "Syone" of Petro Mohyla vs "Spyglass" of Kasian Sakovych* [In the Ukrainian language], Kharkiv: Akta 2017, 348 pp.
(**Olena Matushek**) 626
- Taras Shevchenko's artistic prose: between the Orient and the Occident
Oleksandr Boron, *Heritage of Kobzar Darmohray* [In the Ukrainian language], Kyiv: Krytyka 2017, 496 pp.
(**Ihor Nabytovych**) 629
- Pedagogical Concepts of Ivan Franko
Volodymyr Mykytiuk, *Pedagogical Concepts of Ivan Franko (Theory and Methodology of Literature Teaching)* [In the Ukrainian language], Lviv: Lviv Ivan Franko National University 2017, 408 pp.
(**Olena Kvas**) 633
- From the Position of Modern Ivan Franko's Studies
Stepan Khorob, *Drama – My Old Passion... (The Dramaturgy and Theatre of Ivan Franko)* [In the Ukrainian language], Ivano-Frankivsk 2016, 268 pp.
(**Roman Kozlov**) 638
- Revival or Collaboration? Notes on a Book by Svitlana Maksymenko
Svitlana Maksymenko, *Ukrainian Theater in Lviv in a Period of the German Occupation (1941 – 1944)* [In the Ukrainian language], Lviv: Ivan Franko Lviv University 2015, 328 pp.
(**Anna Korzeniowska-Bihun**) 644

CONTENTS

Philology

Oleh Shalata. Spiritual Ideal in Ukrainian and English Post-Victorian Imaginative Literature: Father Nestor vs Father Brown	16
Tetiana Doniy. Postmodernism in Ukraine: Trends and Tendencies	28
Олександр Онищенко. Паратекстуальність – засіб авторської інтерпретації соціуму	35
Надія Гаврилюк. Візуальна поезія: історія та сучасність	43
Таїса Літвинчук. Середньовічне місто в українському літературознавстві: теоретичні аспекти	51
Євген Джиджора. Мінея у корпусі києворуських гимнографічних збірок XI – XIII століть	60
Олена Щербак. Тема жіноцтва у творах Станіслава Оріховського <i>Про турецьку загрозу і Напучування королеві Сигізмундові Августові</i>	70
Тетяна Турчина. Топіка земного світу в <i>Євангелії учительному</i> Кирила Транквіліона Ставровецького	80
Ольга Дубина. Книга як символ у збірках богородичних оповідань Афанасія Кальнофойського, Іоанікія Галятовського і Данила (Димитрія) Туптала	89
Олена Руда. Поетична збірка Лазаря Барановича <i>Żywoty świętych</i> (1670) та житійні пісні <i>Богогласника</i> (1791): компаративний аналіз	98
Ростислав Чопик. “Той самий принцип сродности” (до питання рецепції чільної ідеї філософії Григорія Сковороди)	109
Геннадій Нога. Листи Григорія Сковороди до Михайла Ковалинського: філософія як повсякденність	118
Борис Бунчук, Тетяна Никифорук. Про генезу віршованих творів Сидора Воробкевича: вплив Тараса Шевченка	134
Ярослава Муравецька. Інтермедіальні засоби візуалізації повісті <i>Кайдашева сім'я</i>	144
Тетяна Сандрович. Борис Грінченко та український театр на ниві народної просвіти	153
Галина Ступницька. Дискурс особистості у творчості Івана Карпенка-Карого (еволюція характеру на прикладі комедії <i>Життєве море</i>)	160

Володимир Микитюк. “Pro foro externo”: Франкові конкретизації образу українсько-галицького інтелектуала	166
Ольга Шостак. “Еміграційний” текст Івана Франка: теорія і практика	180
Олег Войтків. Психологічні виміри любовного трикутника в романі Івана Франка <i>Лель і Полель</i>	190
Василь Будний. Український Модерн у літературно-критичній рецепції Михайла Грушевського	199
Андрій Печарський. Мистецтво – життя або життя як творчість (на матеріалі малої прози українських класиків перших десятиліть XX століття)	207
Ірина Роздольська. Володимир Гадзінський – письменник із легіону Українських Січових Стрільців	214
Катерина Янчицька. Роль мікрообразів і символічних деталей в експресіоністичній новелі Миколи Матієва-Мельника <i>Очі</i>	225
Наталія Вусатюк. Невідомі історії літератури Миколи Зерова	230
Людмила Скорина. Поезія Миколи Зерова: художні виміри паратексту	239
Людмила Джигун. Безперервна та дискретна композиція у еміграційній мемуарній літературі	247
Валентина Кришук. Епістолярій української еміграції як наукова проблема	254
Ольга Тетеріна. Творчість Євгена Маланюка в інтерпретації Володимира Державина як компаративіста	263
Ігор Василишин. Концепт “чужина” в еміграційній ліриці Михайла Ситника (період “другої еміграції”)	272
Світлана Підпригора. Експериментальна поетика прози Ігоря Костецького: інтермедіальний аспект	279
Наталія Пелешенко. Рецепція українського барокового театру в романі Олександра Ільченка <i>Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і чужа молодиця</i>	288
Дмитро Семчишин. Метричні та ритмічні особливості юнацьких віршів Миколи Вінграновського	299
Марта Пономаренко. Видавничий репертуар Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника (1940 – 1990): еволюція ідеологічної парадигми	307
Галина Бокшань. Мітологема межі в містерії Галини Пагутяк <i>Гіркі землі</i>	316

Olena Fedosiy. Speech Constructions of Short Stories of Liudmyla Tarnashynska	324
Катерина Девдера. Шаманізм як літературна практика (Інтерпретація поезії <i>Він</i> Олега Лишеги як міту про походження)	329
Ольга Башкирова. Дискурс народництва в сучасній українській романістиці	335
Христина Рутар. Місця пам'яті у романі Оксани Забужко <i>Музей покинутих секретів</i>	345
Bohdana Romantsova. The Unbearable Cruelty of Being: <i>In the Penal Colony</i> by Franz Kafka in the Light of Postcolonial Studies	354
Андрій Сав'юк. Психоаналітичний дискурс мультикультуралізму у прозі Леопольда фон Захер-Мазоха	361
Катерина Годік. Смерть як спасіння з суспільства, охопленого бісівщиною (на прикладі творів Андрея Платонова, Міхаїла Булгакова, Тодося Осмачки)	370
Юлія Герасименко. Традиція змалювання образу Роксоліани та його переосмислення в романі Алена Паріса <i>Останній сон Сулеймана</i>	376
Ніна Ільїнська. Інтерпретація середньовічної легенди про Щуролова у прозі Андрія Занєвського (<i>Щур і Тінь Щуролова</i>)	384
Юлія Павленко. Поетика екстимного щоденника у сучасному варіанті письма про себе фікційного суб'єкта (на матеріалі роману Данієля Пенака <i>Щоденник одного тіла</i>)	392
Марія Третьевич. Індивідуальна пам'ять у романі Уве Тімма <i>На прикладі мого брата</i>	399
Дмитро Дроздовський. Критика політичного дискурсу та соціальної несправедливості у романі <i>Дитина в часі</i> Ієна Мак'юена	406
Христина Стецик, Тетяна Чухліб. Діалектизми в художньому тексті: функціонально-стилістичний аспект	415
Мар'яна Канюк. Українські фразеологізми з компонентом "вода" як фрагмент мовної картини світу	423
Юрій Грицевич. Множинна парадигма іменників у фольклорних текстах із Західного Полісся	430
Наталя Кобченко. Специфіка синтаксичного зв'язку у реченнях із узагальнювальними компонентами	438
Наталія Рула. Протиставні речення як семантико-синтаксичний різновид складносурядних конструкцій у сучасній українській мові	446
Іванна Вакалюк. Функціонально-семантичні особливості дієслів дистрибутивної дії в сучасній українській літературній мові	454

- Валентина Калько.** Метафорична інтеграція доменів
птаха → *людина* в українських прислів'ях 463
- Ольга Ілик.** Ідіолект Івана Франка крізь призму дискурсивних слів
(на матеріалі корпусу дискурсивних слів Франкової малої прози) 472
- Тетяна Ботвин.** Соматизми в українських перекладах Біблії XIX – XX століть:
семантичний та культурологічний аспекти 480

History

- Леонід Залізняк.** Походження українців із позицій сучасної етнології 488
- Юрій Фігурний.** Українські етнічні, державотворчі, націєтворчі та етнокультурні
процеси: постановка проблеми 496
- Назар Радецький.** Проблеми розвитку гуманітарних наук
у листах до Юзефа Оссолінського 504
- Альона Якубець.** Мода та одяг як важливі чинники повсякдення жителів
Советської України у 1950 – 1960-х роках та об'єкт сатири
(За публікаціями журналу “Перець”) 513
- Лілія Гульовата.** Співпраця історичного факультету Львівського університету
з науковим середовищем Польщі у 2000 – 2010-х роках: головні тенденції 521

Politology

- Степан Вовканич.** Час мобілізувати синергію України
та світу на боротьбу з загрозами глобальної гібридизації 530

Cultural Studies

- Іван Кузьмінський.** Історія співу у “руських” церквах
Перемишльської єпархії у ранньомодерний час 536
- Оксана Фарина.** Феномен галицької художньої культури у контексті співпраці
греко-католицького духовенства Східної Галичини з відомими мистцями
(1921 – 1946) 544
- Руслана Демчук.** Структурування “сакральної осі”
в архітектурному ландшафті Києва (від доби Модерну) 556
- Олена Кацалап.** Вокально-виконавська творчість Зої Гайдай
під час Другої світової війни (1941 – 1945) 564

Руслана Калин. Особистість у сучасному вокальному світі: феномен Оксани Кровицької	572
Рудик Марина. Жанрові концепції у фортепіанній творчості українських композиторів кінця ХХ століття	581
Анастасія Кравченко. Культурсеміологічна парадигма сучасного музикознавства: вектори поліметодології	588
Ірина Матоліч. Аналіз дисертаційних праць з мистецтвознавства (спеціальність 17.00.05) за період 1991 – 2010 років	595
Олена Ільчук, Ніна Петрук. Роль мультисенсорного маркетингу у формуванні туристичної привабливості культурних об'єктів Західної України	602
Михайло Бадєцький. Сутність, структура та основні функції фізичного виховання студентів в Україні у 90-х роках ХХ – початку ХХІ століття	610

Social and Media Communication

Олена Кір'янова. Роль літніх християнських таборів як соціального комунікатора серед школярів та студенської молоді	618
--	-----

Reviews

Метафори текстових баталій Ігор Ісиченко, архієпископ, <i>Війна барокових метафор. "Камінь" Петра Могили проти "Підзорної труби" Касіяна Саковича</i> , Харків: Акта 2017, 348 с. (Олена Матушек)	626
Художня проза Тараса Шевченка: між Орієнтом та Окцидентом Олександр Боронь, <i>Спадщина Кобзаря Дармограя</i> , Київ: Критика 2017, 496 с. (Ігор Набитович)	629
Педагогічні концепти Івана Франка Володимир Микитюк, <i>Педагогічні концепти Івана Франка (теорія та методика навчання літератури)</i> , Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка 2017, 408 с. (Олена Квас)	633
З позицій сучасного франкознавства Степан Хороб, <i>Драма – моя стародавня страсть...</i> (Драматургія і театр Івана Франка), Івано-Франківськ 2016, 268 с. (Роман Козлов)	638
Odrodzenie czy kolaboracja? Uwagi do książki Switłany Maksymenko Світлана Максименко, <i>Український театр у Львові в період німецької окупації (1941 – 1944)</i> , Львів: Львівський університет ім. Івана Франка 2015, 32 с. (Anna Korzeniowska-Bihun)	664

Vasyl' Budnyi

**UKRAINIAN MODERN IN THE LITERATURE-CRITICAL
RECEPTION OF MYKHAILO HRUSHEVSKYI**

Ivan Franko Lviv National University, Ukraine

Василь Будний

**УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРН У ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ
РЕЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО**

Abstract: Mykhaylo Hrushevskyi experienced the evolution from the sociological criticism to a peculiar cultural aestheticism that meant recognizing the specifics of fiction as an autonomous spiritual institution in the broadened structure of the modern national culture. The critic was not a supporter of the symbolism. Thus, he came to the stylistic pluralism, admitting that in this manner, as well as any other, one can create beautiful artistic things. In his later writings, Mykhaylo Hrushevskyi considered national literature as a living literary process, in which there was a competition between several models performing different functions. It shows the deliberate strategy of Hrushevskyi as a critic that was aimed at creative cooperation, collective discussion and understanding of all the literary forces of Ukraine.

Keywords: utilitarianism, aestheticism, realism, symbolism, impressionism, decadence

Як відомо, видатний історик і літературознавець, письменник і публіцист, автор десяти томної *Історії України-Руси* і шеститомної в дев'яти книгах *Історії української літератури*, Михайло Грушевський не тільки уважно стежив за тогочасним літературним процесом як зацікавлений читач, а й часто брався за перо критика, публікуючи рецензії, портрети й огляди в журналах “Зоря”, “Літературно-науковий вісник” та інших виданнях 1890 – 1920-х років. Як поставився історик до модернізаційних

процесів своєї сучасності? Якими методологічними засадами керувався?

На ці питання ще нема докладних відповідей, оскільки досліджено переважно *Історію української літератури* (Леонід Білецький, Дмитро Чижевський, Іван Фізер, Михайло Наєнко, Михайло Гнатюк, Мирослав Трофимук, Галина Александрова та ін.). Літературну ж критику М. Грушевського вивчено набагато менше, а її, прецінь, варто розглядати як важливу ланку, яка передувала ме-

тодологічному синтезу шеститомника. Щоправда, віднедавна помітні зрушення. Якщо літературознавці советських часів змушені були приписувати “українському буржуазному націоналістові” “вульгарний соціологізм” [9, 163], то сучасні дослідники відзначають неупереджене ставлення М. Грушевського до стилєвих течій модерної доби [12, 251-252]. Однак питання про методологічне підґрунтя його оцінок та інтерпретацій українського Модерну залишається нез’ясованим.

Історіософія національного відродження. Михайло Грушевський взявся за перо літературного критика наприкінці XIX століття, коли вперше виявилися розбіжності між традиційним і модерним мисленням у мистецтві (реалізм – символізм та імпресіонізм), культурі (утилітаризм – естетизм) і політиці (українофільська тактика “малих справ” – необхідність загальнонаціональних культурно-політичних проєктів). Як науковець, який мав справу із цивілізаційними процесами, він пов’язав ці проблеми в історіософському трикутнику “нація – культура – влада”.

1 листопада 1898 року на науковій академії з нагоди столітніх роковин нового українського письменства М. Грушевський виклав концепцію ренесансної місії поетичного слова в житті нації: “Історія нашого літературного відродження є зараз історією нашого відродження національного й культурного; не часто літературі випадало таке важне значіння в житті народу”. І, процитувавши Шевченкові рядки “Я на сторожі коло їх / Поставлю слово”, рішуче ствердив: “Дійсно, *слово* вирятувало

українсько-руський нарід з видимої загибелі!...” [4, т. 1, 111-116].

На підставі цього і схожих висловлювань дослідники не раз зараховують М. Грушевського до “народництва” та “позитивізму” (див., напр.: [8, 39], [2, 56], [1, XXI-XXII]). І це викликає застереження, адже різнобічну інтелектуальну діяльність провідного конструктора модерної доби неможливо охарактеризувати однозначно. Якщо динамічно змінювалося строкате ідеологічне обличчя тодішньої епохи, то наскільки стрімко і багатогранно мусив розвиватися світогляд того, хто її змінював?

Хоча світоглядно М. Грушевський виріс із попередніх традицій, однак навіть його ранні переконання неможливо цілковито ототожнити з українофільством, хлопоманством, народовством чи радикалізмом. Не притаманні йому були такі різновиди популізму, як “ходіння в народ”, етнографізм (якщо під ним розуміти замилювання естетикою селянського побуту, звичаїв, фольклору), утилітарний шаблон літератури “для домашнього вжитку” чи “для простолюду”. Дуже скоро угодовській програмі народовців та аполітичному українофільству, яке було “спортом” для старогромадівців, вихованих у лоні російської культури, він протиставив новітнє українство – організований самосвідомий національний рух з антиколоніальною політичною доктриною, який визнав себе ідейним спадкоємцем Шевченка, Драгоманова та Франка [4, т. 1, 212-213], [5, т. 2, 182], [6, т. 11, 49].

Звернімо увагу: у “великому наративі” М. Грушевського поняття “народ” означає не романтизований “простолюд”, а “націю” в її історично

конкретизованих сенсах – соціально різномірну, не раз внутрішньо конфліктну етнокультурну спільноту “українсько-руський нарід”. За Грушевським, з утратою незалежності середньовічної Русі-України і її входженням до Речі Посполитої (XIV ст.) та пізнішим укладенням союзу з Московським царством (XVII ст.) обидві “сецесії” провідних верств супроводжувалися їхньою денаціоналізацією (полонізацією і змосковщенням) та повним або частковим розривом економічних, культурних, релігійних зв’язків зі своїм етносом. Втративши таким чином еліту, школу, науку, духовенство, стару книжку традицію, заступлену новоствореною російською літературою, і навіть власний етнізм, Русь перетворилася в економічну колонію й культурну провінцію. З народом же поєдналася демократична інтелігенція, котра заходилася працювати над піднесенням “етнографічної маси” до рівня новітньої європейської нації.

Два естетизми. Згідно з концепцією Грушевського, в умовах бездержавності й заборони політичних, освітніх, наукових, релігійних, медійних інституцій саме лишень рідне слово – “сильне і оригінальне, чарівне і гарне” – відновило почуття національної ідентичності – “зв’язало живим почуттям одності розділені частини народної території далеко сильніше, ніж могли то робити аргументи етнографії чи історії” [4, т. 1, 115]. На наш погляд, ні популізму, ні етнографізму, ані ідеологізму (“історія літератури – це історія ідей”, за Теодором Гатнером) у цій історіософічній концепції українського слова нема, а є своєрідний культурологічний естетизм – підкреслення живо-

дайної сили, якою володіє питома національно-мовна стихія, що пробилася на плесо суспільного буття крізь шкаралущу запозичених (старослов’янська) чи нав’язаних (московська) літературних мов та архаїчних книжних конвенцій.

По-перше, формула “слово вирятувало народ” цілковито суперечить позитивістському розумінню неминучої детермінованості історії суспільно-політичними обставинами – у М. Грушевського розбуджена рідним словом самосвідомість виявилася здатною змінити становище суспільства. Під “словом” він мав на увазі те, що сьогодні називаємо “дискурсом” – комунікативну практику символічних репрезентацій національної ментальності, духової культури, суспільного життя загалом.

По-друге, М. Грушевський розглядав “слово” як самотній чинник у новітньому комплексі національної культури, до розбудови якого взялося покоління Молодої України. Якщо у період позитивізму / «народництва» література переймала на себе непосильні, бо невластиві для неї виховну, пізнавальну, інформаційну та інші функції заборонених суспільних інституцій, то М. Грушевський визнав її за важливу, однак аж ніяк не одиничну суспільну практику: ожививши національний організм після кількостілітнього історичного сну, мистецтво слова надалі повинно функціонувати у взаємодії з рештою відроджених галузей інтелектуальної діяльності.

На порозі XX століття М. Грушевський перейнявся ідеєю модернізації всіх суспільних сфер у передчутті «нової України», яка скине колоніальні кайдани і заживе демократич-

ним державним життям. Як один із провідних очільників українства, він дбав про формування суспільних інституцій європейського зразка. Розвиток культурної інфраструктури позитивно відбився на тодішньому становищі і статусі літератури. Процеси її автономізації (естетичного самоусвідомлення, вдосконалення поетикального інструментарію, розвитку критики і видавництва, диференціації публіки за естетичними уподобаннями) супроводжувалися виникненням ідеологічних концепцій естетизму, які доповнювали, а подекуди й витісняли утилітарну концепцію. Маючи застереження до “чистого мистецтва” – асоціального різновиду естетизму, який обмежив літературу вузьким колом інтимних, психологічних, метафізичних мотивів, Грушевський, як і Франко, схилився до естетизму культурологічного, заснованого на прагматичних засадах специфікації мистецтва як фахової діяльності, зміст і форми якої можуть бути різнорідними, а призначення полягає в естетичній функції і вимірюється мистецькими (“артистичними”) якостями. Пізніше, в *Історії української літератури*, йшлося про необхідність брати до уваги поряд із суто мистецькими й немистецькі твори, які посідають історичну вартість (тобто засвідчують естетичні смаки попередніх епох або ж вплинули на розвиток словесної творчості чи суспільного життя), ясна річ, за умови, що вони мають також і певне естетичне значення (див.: [3, 49-52]).

Реалізм як інтерпретанта. Звісно, критик не відразу підібрав ключі до процесів оновлення новітнього письменства. Спершу він спирався на

код реалізму із його критеріями типовості, композиційної послідовності, психологічного вмотивування. Скажімо, в оцінці повісті І. Франка *Для домашнього огнища* М. Грушевський виходив з її документальної основи (“...д. Франко взяв фабулу своєї повісті з дійсности [...]. Через се саме відповідає питання про можливість, правдоподібність подій, описаних ним” [6, т. 11, 261]), не цілком усвідомлюючи, що правда реальної дійсності і правда мистецького твору – це різні речі. Рецензентові видалися неприродними початок *ex abrupto* Франкового твору, ущільнення зображеного часу, інтенсивне нагнітання подій до трагічної розв’язки, хоча саме такими були мистецькі тенденції модерної доби, а за “окрасу повісті” він визнав заключну сентиментальну сцену примирення з провинками небіжки Анелі Ангоровичевої.

Так само й *Царівну* Ольги Кобилянської критик оцінив як талановите опрацювання у щоденниковій формі осучасненої невигадливої “історії про сандрільону” (Попелюшку), тоді як авторка та інші літератори (скажімо, Осип Маковей) акцентували на психологізмі повісті.

І все ж треба віддати належне естетичній чутливості М. Грушевського. У статті *Поступова Польща* (1896) він, як і Павло Грабовський (*Дещо про творчість поетичну*, 1897) та Іван Франко (*Леся Українка*, 1898), порушив питання про тенденційність – її, на думку критика, неможливо уникнути навіть у творах “чистої штуки” з огляду на інтенційну природу мистецького твору, призначення якого полягає у впливі на читача. М. Грушевський виснував, що естетичні мірки мають пріоритет, накладаючи

обмеження на ідеологічну актуальність: “границею тенденційности буде естетичне враження: тенденція не повинна шкодити йому” [6, т. 11, 52].

Хоча на початках критик виступив прихильником реалістичної традиції, його традиціоналізм не можна назвати «народницьким». Навпаки, Михайло Грушевський орієнтував сучасників на розширення тематичних горизонтів, звернувши увагу на життя інтелігенції; підтримав процеси інтелектуалізації і психологізації; захоплювався “чистою поезією” Володимира Самійленка; знайомив українського читача із помітними явищами інших літератур: французької (Альфонс Доде, Франсуа Коппе), польської (Генрик Сенкевіч, Еліза Ожешко), російської (Лев Толстой, Антон Чехов, Максим Горький).

Визнання стильового плюралізму. Упродовж чверті століття літературні смаки професора Грушевського змінювалися. Це зрозуміло: розвивалася література, зростав загальнокультурний рівень публіки, розширювалася літературна ерудиція і витончувався естетичний смак. Вже 1902 року М. Грушевський відзначив, що пік натуралізму, який припав на кінець 1880-х і початок 1890-х років, минув: “[...] європейський натуралізм, реалізм став напрямом перестарілим, увага звернулася в сторону напрямів йому противних – імпресіонізму, символізму і т. ін. [...]” [6, т. 11, 155]. Критик спостеріг перехід деяких сучасників, як-от Наталі Кобринської, Марка Черемшини, Михайла Коцюбинського, до особливого письма, загадкового і хвилюючого. Перелом у творчості Н. Кобринської він датував початком 1890-х років, коли

від “образків реального життя з сильно зазначеним соціальним характером” [6, т. 11, 133] (*Шумінська, Задля кусника хліба, Судия* та ін.) письменниця звернулася до експериментальних творів, писаних “декадентською чи символічною манерою” [6, т. 11, 141], у яких сполучено елементи реалістичні з фантастико-містичними (*Душа, Омен, Св. Миколай, Блудний метеор*). Критик визнав, що хоча й не є палким прихильником декадансу, але не може не погодитися, що “сею манерою, як і кожною іншою, можна сотворити гарну річ” [6, т. 11, 145]. Як тут не пригадати чудову формулу “доброго смаку”, якою Іван Франко завершив 1896 року своє *Слово про критику*: “Всякий твір буде добрий, крім вкучного й безхарактерного” [11, 218].

Стильовий плюралізм став для Грушевського-критика орієнтиром у вирі літературного оновлення: “[...] «модерна» ще стоїть перед нами *im Werden* (у процесі становлення (нім.). – В. Б.), і в ній лучаться й переплітаються дуже відмінні течії, як реалізм і символізм, психологізм і зверхній імпресіонізм [...]” [6, т. 11, 290]. З приводу прихильності Марка Черемшини до модерністичної манери з її суб’єктивним забарвленням і підкресленням форми, критик застережливо розважав: “Дороба занадто ризиковна [...]. Не зманеруватися, не вдаритися в плаксиву сентиментальність або фразисту напушеність, задержати міру при сій манері – дуже тяжко” [6, т. 11, 295]. Свого часу Микола Зеров не погодився із закидом Дмитра Донцова, що Михайло Грушевський, мовляв, нав’язував мистцям трафарети “демократичного і гуманного реалізму” – насправді зга-

дані застереження, на переконання неоклясика, “не становлять основного тону” у статті Грушевського і їх треба розглядати радше як данину “загальноприйнятому в публіцистичній критиці *façon de parler* (спосіб висловлюватися (*фр.*) – В. Б.), аніж свідчення про справжнє критичне прямування авторів” [7, 409].

І це справді так. Дослідник вів вихід за межі етнографізму Лесі Українки, Олександра Олеся, Володимира Винниченка. “Сильно виражений естетизм, з дуже інтенсивною етичною зафарбованістю” [6, т. 11, 325] він вважав органічною прикметою творчості Михайла Коцюбинського: “Суспільні, гуманні вартості перепускає він незмінно через естетичну призму – в глибокій згоді із вдачею нашого народу, у котрого поняття етичної й естетичної краси так тісно і нероздільно зливаються в однім понятті «гарного», що означає однаково і прикмети естетичні, і вартості етичні” [6, т. 11, 325]. Ідея калокагатії як ознаки національного світовідчуття пронизує й *Історію української літератури*.

“Найсильнішим представником українського символізму” критик назвав Олександра Олеся, “почуття краси” у якого “далеко тонше і багатше мотивами і відчуженнями”, ніж у попередників; форма “значно артистичніша, тонша і музикальніша” [6, т. 11, 228]; стильова манера заснована на сугестивній техніці: “Він не аналізує звичайно свого почуття, не шукає навіть яскравих і сильних виразів для нього, вдовольняючись легкими натяками і обрисами” [6, т. 11, 229].

“Відчутти і зрозуміти”. Як досліджений історик, М. Грушевський не

поспішав різко ділити епохи, дотримуючись еволюційного погляду у сфері культурного прогресу. Модерні віяння він розглядав на тлі попередньої традиції, не згладжуючи відмінностей. Літературознавець не схвалював моралістичний осуд новітнього мистецтва як занепадницького: “При всіх своїх збоченнях і крайностях т. зв. модернізму, чи декаденства, воно сильно розширило нашу сферу розуміння краси; сього не може бачити тільки чоловік упереджений” [6, т. 11, 403]. Від неоромантизму й декадансу Грушевського віддаляли його прихильність до прогресизму і сцієнтизму. Він не солідаризувався з неоромантичним гаслом “повернення до природи”, переконливо розмірковуючи над перевагами сучасної культури в подорожньому нарисі *По світу* (1908 – 1909, 1911) та інших творах. Скажімо, у новелі *Предок* (1908) персонаж-мисливець, який тішився, що втік від докучливої цивілізації на лоно природи, радо повернувся до культурного життя після того, як йому в лісі наснився пращур-дикун, що страждає від природних стихій.

Підкреслюючи культурно-психологічну дистанцію між епохами, Грушевський водночас зацікавлював читача їхньою неповторною історичною атмосферою. Так само зосереджувався критик на змалюванні внутрішнього світу людських особистостей. Розмірковуючи над творчістю Чехова, Кобринської, Стефаніка, Марка Черемшини, Мартовича та інших сучасників, він цінив їх за те, що “з висоти своєї інтелігенції” зображують представників різних суспільних верств, клас, етносів – “і своїх, і чужих” – “з рівним об’єктивізмом і

рівною гуманністю, слідячи скрізь і шануючи чоловіка” [6, т. 11, 145]. Услід за Іваном Фізером у Михайла Грушевського тут можна вбачати герменевтичні аспекти “наук про дух” (Вільгельм Дільтей) [10, 253], а також елементи “історії культури” (Гейман Штайнталь, Олександр Потебня, Вільгельм Вундт), яка своєю увагою до взаємозв’язків словесної творчості, думки і психології дещо нагадує теперішню культурну антропологію.

Виявляв критик зацікавлення і до поетичного тексту, красою якого по-імпресіоністськи милувався і дорожив: “Тонкі, невловимі настільки, що їх здебільшого не можна вирвати з цілоти, навіть щоб процитувати, сі злегка зазначені настроєві образки усуваються і розсіваються від дотику аналізу, як ті ніжні цвіти, що не зносять нічого цупкого і облітають навіть під люблячою рукою” [6, т. 11, 229].

Критик у літературному процесі. Впливовий науковець, поважний адміністратор, визнаний організатор національно-культурного життя, він ніде у своїх критичних статтях не вдавався до зверхнього тону, ані тим більше до насмішкливої манери. Зазвичай виступав як приватна особа, зауважуючи, що висловлює власні читацькі враження і міркування. Не провокував до дискусії, однак відверто викладав авторам свої зауваження, сумніви, поради. Признавшись, що звик до реалізму, намагався власні уподобання якщо не тамувати, то переконливо обґрунтувати.

Залюбки співпрацював із молоддю, заохочуючи її до праці. Показовим є приклад Миколи Євшана, долею якого редактор “Літературно-на-

укового вісника” опікувався, коли той ще був студентом, а пізніше доручив йому провадити галицьку філію цього місячника. З молоддю університетського професора зближувало усвідомлення творчої свободи і стильового плюралізму, європеїзм, естетизм – як імпресіоністичне зачарування красою, так і проникливе розуміння культурних аспектів естетичної місії мистецтва слова.

Національне письменство М. Грушевський розглядав як живий літературний процес, у якому конкурують кілька моделей, що виконують неоднакові функції. І в наукових, і в публіцистичних текстах він був не стороннім спостерігачем, а дійовим співрозмовником, переконуючи й надихаючи свою аудиторію. Це засвідчує зважену стратегію Грушевського-критика, спрямовану на творчу співпрацю, колегіальне обговорення і порозуміння усіх літературних сил України, роз’єднаної кордонами і позбавленої власних державних інституцій. Спільно з І. Франком М. Грушевський формував у тому напрямі редакційну політику “Літературно-наукового вісника”. Як виявилось – конструктивну і перспективну.

Висновки. Літературно-критична кар’єра професора Михайла Грушевського засвідчує, як нелегко, поступово, еволюційним способом нові мистецькі віяння здобувають розуміння і визнання в суспільстві.

Розпочавши із трактування літератури як засобу національно-культурного відродження, М. Грушевський через неповних два десятиліття прийшов у своїй *Історії української літератури* до синтетичної методології вивчення мистецтва слова з увагою на морально-етичні,

соціально-ідеологічні й естетичні аспекти його функціонування у суспільстві. Ця концепція висвітлювала літературу не тільки як інструмент суспільного поступу, а й як самостійний повновартісний чинник у розгалуженій структурі новітньої національної культури, який може успішно відповідати на естетичні запити та історичні виклики лише за умови здійснення власної – специфічної і незамінної мистецької функції.

Bibliography and Notes

1. Бурлака Галина, *Ще одна грань таланту: Михайло Грушевський – літературний критик*, [у:] Грушевський Михайло, *Твори: У 50 томах*, Том 11, Львів: Світ 2008, с. XXI-XXII.
2. Гирич Ігор, *Політична публіцистика М. Грушевського*, [у:] Грушевський Михайло, *Твори: У 50 томах*, Том 1, Львів: Світ 2002, с. 47-62.
3. Грушевський Михайло, *Історія української літератури: В 6 томах*, 9 книгах, Том 1, Київ: Либідь 1993, 392 с.
4. Грушевський Михайло, *Твори: У 50 томах*, Том 1, Львів: Світ, 2002, 590 с.

5. Грушевський Михайло, *Твори: У 50 томах*, Том 2, Львів: Світ, 2005, 678 с.
6. Грушевський Михайло, *Твори: У 50 томах*, Том 11, Львів: Світ, 2008, 784 с.
7. Зеров Микола, *Від Куліша до Винниченка*, [у:] Idem, *Твори: У 2 томах*, Том 2, Київ: Дніпро 1990, с. 246-456.
8. Павличко Соломія, *Дискурс модернізму в українській літературі*, [у:] Eadem, *Теорія літератури*, Київ: Основи 2002, с. 21-423.
9. Поважна Валентина, *Розвиток української літературної критики у 80 – 90-х роках XIX ст.*, Київ: Вища школа 1973, 269 с.
10. Фізер Іван, *До історіософії “Історії української літератури” М. Грушевського*, “Український історик” 1991 – 1992, Том 28-29, Числа 110-115, с. 249-255.
11. Франко Іван, *Слово про критику*, [у:] Idem, *Зібрання творів: У 50 томах*, Том 30, Київ: Наукова думка 1981, с. 214-218.
12. Чорнопиский Михайло, *Михайло Грушевський – літературний критик*, [у:] Михайло Грушевський: *Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського*, Львів: НТШ у Львові 1994, с. 246-256.